

МОВА І СТЫЛЬ МАСТАЦКАЙ ЛІТАРАТУРЫ (ДА 80-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ ПРАФЕСАРА М.В. АБАБУРКІ)

УДК 811.161.3

АРКАДЗЬ КУЛЯШОЎ У МАІМ ЗВЫЧАЙНЫМ І НАВУКОВЫМ ЖЫЦЦІ

Абабурка Мікалай Васільевіч

прафесар кафедры пачатковай адукацыі і лінгвадыдактыкі ўстановы
адукацыі “Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова”;
доктар філалагічных навук, прафесар
(г. Магілёў, Беларусь)
ababurko@msu.by

Артыкул прысвечаны малавывучанаму аспекту ўздзеяння паэзіі А. Куляшова на творчых людзей.

А. Куляшоў – трэцяя постаць у беларускай савецкай мастацкай літаратуры пасля першых дзвюх Я. Купалы і Я. Коласа. Праўда, наш алфавіт размеркаваў А. Куляшова ва ўсіх даведніках пасярэдзіне: Колас – Куляшоў – Купала. Але ісціннае жыццё – мацнейшае не толькі за алфавіты, але нават і за ўсялякія дынаміты (якія б яны не былі!).

Вельмі сур’ёзна прыйшлося звяртацца мне да твораў А. Куляшова, можна сказаць, тройчы. Першы раз гэта адбылося ў 1955 годзе: у сёмым класе мясцовай сямігадовай школы, калі надыйшла пара паступаць у камсамол. Тады ж успомніўся вывучаны на памяць верш паэта “Камсамольскі білет”, асабліва ягоныя радкі: “Што ў ім карыснага? Кніжка, не болей. Кніжку спалі, і размовам канец!” [1, с. 97]. Для мяне “спаліць кніжку” азначала і абазначае тое самае, што і “ўчыніць аўтадафэ” і над чалавекам, і над вынікам яго працы. Больш за тое, усім вам вядома, што кожная кніга ствараецца як асобным аўтарам, так і цэлым калектывам. Да таго ж яшчэ ў нашай даваеннай хаце, у яе другой палавіне, была хатачытальня. І немцы, заняўшы яе, на маіх вачах палілі кнігі з газетамі ці на двары ў кастры, ці ў хаце ў стаяку. Зразумела, мае дзіцячыя ўражанні тады былі не такія, як потым, у юнацкім узросце, але, як гаворышчы ў народзе, фатаграфія адбілася на ўсё астатняе жыццё. А калі мне стала вядома пасля вайны, што сапраўды нямецкія фашысты савецкага генерала Карбышава

выгналі на люты мароз, аблілі вадою ды замарозілі, то куляшоўская паэтычная дэталё бясстрашнага камсамольца, замерзлага з сваім білетам, не спалохала мяне, а загартавала, бо і сёння стаіць ў вачах пры чытанні гэтага верша чалавек “выліты з бронзы і сонцам абліты”... [2, с. 98].

Другая мая сур’ёзная сустрэча з паэзіяй А. Куляшова была больш працяглая. У 1963 годзе, калі я з’ўляўся студэнтам 3 курса філалагічнага факультэта беларускага аддзялення Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, да нас перавялі студэнта з тагачаснага Мінскага інстытута культуры. Як выяснілася ў далейшым, – гэта быў пляменнік А. Куляшова. Маслоўскі Віталь Іванавіч – разумны і хітраваты хлопец, які добра ведаў беларускую літаратуру і заляцаўся да прыгажэйшых дзяўчат. Усе мы адразу заўважалі, што яму першай упала ў вока ўжо мая абранніца, але яна і да яго, як і да мяне, не прыхінулася. Напэўна, гэта мяне з ім зблізіла, і ён пачаў адкрываць мне “цуды”. Спачатку Віталь паказаў захаваныя ім аўтографы некаторых вершаў А. Куляшова (што паэт часцей за ўсё паліў чарнавікі сваіх вершаў, мы ведалі з лекцыяй І. Я. Навуменкі). Але такое дзіва, – ды яшчэ пад сакрэтам!, – мяне здорава ўразіла. Потым неўзабаве Віталь паведаміў, што яго дзядзька, г. зн. вядомы паэт А. Куляшоў, любіў, як і ўся яго сям’я, спяваць і што амаль усе паэтавы вершы надта музыкальныя, а вядомыя песні на словы А. Куляшова маюць некалькі варыянтаў. Я ад белай зайздрасці ажно прысядаў, бо і цяпер яшчэ ў такія гады люблю самыя разнастайныя песні пераважна слухаць, а ў юнацтве голасна спяваў іх, нават быў удзельнікам Марачаснага народнага хору, калі здабываў “працоўны стаж” для паступлення ў БДУ імя У. І. Леніна (1958–1961 гг.). А больш за ўсё мяне ўразіла навіна, што Віталь Іванавіч дапамагаў маладым аматарам літаратурна-мастацкага слова накітаваць Андрэя Федарэнкі “выбівацца ў свет”, “у вялікія зоркі”. Не магу зараз катэгарычна сцвярджаць – праўда гэта ці мана, але Андрэй Федарэнка сапраўды стаў (цытую) “зоркай на небасхіле сучаснай беларускай мастацкай літаратуры”. Але вось песні на словы іншыя, як любяць мовіць некаторыя, – “зусім у іншым ракурсе”. Працывую хоць бы такія словы ці радкі, каб і вам запомніліся: “*Згадай усё, што сэрцу міла, / Што сэрцу дарага было, / Што адцвіло, адгаманіла, / Адокувала, адышло*” [3, с. 35]. Я ж запомніў такі варыянт: “*Згадай усё, што сэрцу міла, / Што сэрцу дарагім было... / Забудзь, што усё адгаманіла, / Адокувала, адышло*”.

Не ўсе з прысутных тут ведаюць, што ў 1984 г. мяне наша тагачасная начальства перавяло на пасаду старшага навуковага супрацоўніка і паслала ў дактарантуру АН БССР з мэтай завяршэння доктарскай дысертацыі. Фактычна самой дысертацыі я не пісаў, а тэму, над якой я

працаваў, замацавалі ў названай акадэміі за адным з іхніх супрацоўнікаў. Мне далі гадавую стажыроўку і за мною замацавалі вельмі шырокую тэму: “Станаўленне і развіццё мовы беларускай мастацкай літаратуры” (у будучым, акрамя мяне, па гэтай тэме былі напісаныя і абароненыя яшчэ 2 доктарскія дысертацыі, але з рознымі назвамі). Я не спалохаўся і не разгубіўся, а закасаў рукавы і падрыхтаваў манаграфію “Развіццё мовы беларускай мастацкай літаратуры” і выдаў яе ў выдавецтве “Навука і тэхніка” ў 1987 г. Аднак абараняцца не пасмеў, бо ў 1989 г. выйшла ў свет кніга дачкі А. Куляшова – Валянціны Куляшовай – “Лясному рэчу праўду раскажу...” [2]. Вось гэта была трэцяя мая сур’ёзная сустрэча з творчасцю А. Куляшова.

Прачытаўшы ўважліва пару разоў найцікавейшую для мяне ў той час кніжку, я вельмі дакладна зразумеў, што такое паэтычны (шырэі – мастацкі) вобраз і як ён малюецца пры дапамозе моўна-выяўленчых сродкаў сапраўдным, таленавітым мастаком літаратурнага слова. Таксама глыбей зразумеў, што абазначаюць у літаратурна-мастацкім тэксе самыя звычайныя словы, напрыклад: “Пайшла і больш не вернецца... Алеся”, нават хто такая Алеся, якая пераходзіла амаль што з кожнага твора ў твор неўтаймаванага творцы. Аказваецца, гэта тая адзіная дзяўчына з самай аўтабіяграфічнай паэмы А. Куляшова “Далёка да акіяна” [3], пра якую гаварылі і ў творы, і ў жыцці: “8 і адна”: *“Восем нас хлопцаў было / І адна – яна. / Так і клакала сяло – / Восем і адна... / Дзевяць нас – адзін гурток, / Зноў ўвініць струна, / Зноў пяе з адрывнай ток – / Восем і адна”* [1, с. 145–146].

“Адна” – гэта старэйшая на 2 гады за паэта ягоная аднакласніца – Аляксандра Васільеўна Карыткіна – у будучым дыпламаваная настаўніца [2, с. 112].

Найбольш мяне кранула ў кнізе дачкі пра бацьку і яго творчасць – гэта расшыфроўка некаторай сімволікі, метафорыкі і алегорыі твораў А. Куляшова. Паводле В. Куляшовай, “бор”, “лес” – гэта “малая радзіма”; “лясное рэха” – “народ, насельнікі вялікай Радзімы”; “сосны” – людзі-волаты; “падлесак” – “народныя песняры”; “вяршыні баравыя” – “людзі, лепшыя з іх”; “лясны арган” – “народ, голас яго”; “арганнае рэха” – “голос паэта” і г. д. [2, с. 259–261].

З паэмы “Далёка да акіяна” вельмі надзённа гучаць паэтавы радкі пра наша спрадвечнае жытло: *“Хату, аб каторай я / Памяць берагу, / Я з самой гісторыі / Параўнаць магу, / З дробнаю дзяржаваю, / Дзе няпэўны лад, / Дзе за гучнай славаю / Крочыць заняпад”* [3, с. 108].

Яшчэ больш філасафічна і інтэлектуальна прагучалі радкі А. Куляшова ў 1963 г.: *“Я хаце абавязаны праніскаю – / Калыскаю, падвешанай пад*

столь. / Я маці абавязан кожнай рыскаю, / Драўлянай лыжкаю, глінянай міскаю – / Усім, чым працы абавязан стол... ” [3, с. 71].

І ўвогуле радкі “з хаты пачынаецца кут, што людзям люб” з зачыну паэмы “Далёка да акіяна” сінанімічныя радкам Коласавага зачыну паэмы “Новая зямля”: “Мой родны кут, як ты мне мілы, забыць цябе не маю сілы!...”.

Толькі такому песняру, якім з’яўляецца Аркадзь Аляксандравіч Куляшоў, пад сілу было назваць спрадвечна беларускае возера Нарач “хатнім морам” і прыраўняць ягоны шум да роднага “шумлівага бору”; а “Варшаўскі шлях” падаць сімвалічна ў дачыненні да Беларусі і беларускасці, як Млечны Шлях у дачыненні да ўсяго Зямнога Шару.

Сённяшняя праблема – праблема першай чвэрці XXI стагоддзя – моцна прагучалі ўжо ў 1965 годзе XX ст. у паэме-споведзі А. Куляшова “Маналог”: *“Каня свайго сядлаю і ў дарогу, / Цяжэйшую з усіх былых дарог, / Кіруюся адзін, – як маналог / На пошукі жывога дыялогу. / Не прыпыняйся, не жахайся, слова!.. / Хай адвячорак доўгім ценем лёг – / Магчыма немагчымая размова / Датуль, пакуль магчымы маналог”* [3, с. 129–130].

Дасканала вывучыўшы мову твораў А. Куляшова, яшчэ ў XX ст. я прыйшоў да высновы, што славянская творчасць – гэта паўторнае мадэляванне аб’ектыўнай рэчаіснасці (“Рэчаіснасці – 1”) пры дапамозе мовы (“Рэчаіснасці – 2”) у разнастайных паводле жанру літаратурна – мастацкіх тэкстах, г. зн. у мастацкай літаратуры (“Рэчаіснасці – 3”) [4]. Думаю, што “дацягну” да Куляшоўскага 110-годдзя і адолею другое выданне сваёй працы пад назваю “Вывучэнне мовы твораў Аркадзя Куляшова” [5], якая была выдадзена ў год Стагадовага Юбілею Паэта.

Спіс літаратуры

1. Куляшоў, А. Збор твораў : у 4 т. / Аркадзь Куляшоў. – Мінск : Беларусь, 1966–1967. – Т. 3 : Вершы, паэмы. – 1967. – 462 с. Збор твораў А. Куляшова ў 4 і 5 тт.
2. Куляшова, В. Лясному рэчу праўду раскажу... Літаратуразнаўчае эсэ. / В. Куляшова. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1989. – С. 177–187.
3. Куляшоў, А. Сосна і бяроза: кніга паэзіі. / А. Куляшоў. – Мінск : Беларусь, 1970. – 176 с.
4. Абабурка, М. В. Станаўленне і развіццё мовы беларускай мастацкай літаратуры : манаграфія. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2000 г. – 204 с.
5. Абабурка, М. В. Вывучэнне мовы твораў Аркадзя Куляшова : вучэбна-метадычныя матэрыялы (М. В. Абабурка. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2014. – 60 с.